

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سید محمد حسین خبره فرشی
(در کتابخانه ملی ایران)

تحقیق و تدوین
دکتر علی صادق زاوه و ایقان

باجکاری
فریبا اسماعیلی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سروشنامه: کتابخانه سید محمد حسین خیره فرمنجی (تهران)
عنوان و نام پدیدآور: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سید محمد حسین خیره فرمنجی، در کتابخانه ملی ایران
تألیف: دکتر علی صادق زاده وایقان، با همکاری فریبا اسماعیلی
موضوعات نشر: تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری: ۶۵۷ ص
شابک: ۹۷۸-۹۶۱-۴۴۶-۳۹۶-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: کتابخانه سید محمد حسین خیره فرمنجی (تهران) -- فهرستها
موضوع: نسخه‌های خطی -- ایران -- تهران -- فهرستها
موضوع: نسخه‌های خطی فارسی -- ایران -- تهران -- فهرستها
موضوع: نسخه‌های خطی عربی -- ایران -- تهران -- فهرستها
موضوع: نسخه‌های خطی ترکی -- ایران -- تهران -- فهرستها
شماره افزوده: صادق زاده وایقان، علی، ۱۳۵۲ -
شماره افزوده: اسماعیلی، فریبا، ۱۳۵۸ -
شماره افزوده: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
رده بندی کنگره: ۲۶۶۲۱ س ۹۴۱-۱۳۹۳
رده بندی دیویی: ۰۱۳۰۱
شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۱۱۵۰۷

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سید محمد حسین خیره فرمنجی

تألیف: دکتر علی صادق زاده وایقان، با همکاری فریبا اسماعیلی

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شمارگان: ۱۰۰ نسخه / ۱۳۹۳

چاپ و صحافی: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سید احمد آصفی

ناظر فنی: نصرت اله امیرآبادی

صفحه آرای: علیرضا خورشیدی

خوشنویسی روی جلد: احسان شکرآهلی

بها: ۴۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق این اثر انحصاراً متعلق است به

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

نشانی: تهران، بزرگراه شهید حقانی (غرب به شرق)،

بعد از ایستگاه مترو، بلوار کتابخانه ملی

تلفن فروشگاه: ۸۱۶۲۳۳۰۱ ۸۱۶۲۳۳۱۵

وب گاه: www.nlai.ir

پست الکترونیک انتشارات: Publication@nlai.ir

فهرست مطالب

مقدمه	۹
فصل اول: آشنایی با زندگی نامه و کتابخانه استاد سید محمد حسین خبره فرشچی	۱۳
۱. تولد و لقب	۱۶
۲. والدین	۱۶
۳. تحصیلات	۱۷
۴. عشق به کتاب و تاسیس کتابخانه	۱۸
۵. فراهم آوری نسخه های خطی	۱۹
۶. سازماندهی و فهرست نویسی نسخه های خطی	۲۰
۷. تقدیر از استاد فرشچی	۲۱
فصل دوم: شیوه تنظیم فهرست حاضر	۲۳
۱. نسخه های تک متنی	۲۵
۲. مجموعه ها	۲۶
۳. یادداشت های سید محمد حسین خبره فرشچی	۲۶
۴. سایر منابع اطلاعاتی (/سایر فهرست ها)	۲۶
۵. نمایه های نسخه های خطی	۲۷
۶. پیوست ها	۲۷
۷. اطلاعات آماری فهرست	۲۷

فصل سوم: فهرست‌ها	۲۹
۱. نسخه‌های خطی (تک‌متنی)	۳۱
۲. نسخه‌های خطی (مجموعه‌ها)	۲۵۷
۳. میکروفیلم نسخه‌های خطی	۳۸۰
۴. مرقمات	۳۸۲
۵. اسناد	۳۸۴
۶. کتاب‌های چاپ سنگی	۳۸۷
۷. کتاب‌های چاپ افست	۴۱۶
۸. کتاب‌های عکسی (فتوکی)	۴۱۹
۹. کتاب‌های چاپ سربی اولیه	۴۲۰
 فصل چهارم: نمایه‌های نسخه‌های خطی	۴۲۱
۱. عناوین	۴۲۲
۲. پدیدآورندگان	۴۷۳
۳. کاتبان	۴۹۵
۴. سال شمار کتابت نسخه‌ها	۵۱۰
۵. اسامی یادداشت‌نویسان	۵۱۹
۶. نسخه‌های مقابله شده، دارای اجازه و سماع	۵۲۲
۷. کتاب‌فروشان، عتیقه‌فروشان و مجموعه‌داران بر اساس یادداشت‌های فرشچی	۵۲۳
۸. اسامی سفارش‌دهندگان برای کتابت و یا تقدیمی	۵۲۵
۹. نسخه‌های خط مولف (/ احتمالاً خط مولف)	۵۲۶
۱۰. سجع مهر تملک کتابخانه‌ها و اشخاص	۵۲۷
۱۱. محل استنساخ و سایر اماکن	۵۲۸
 پیوست‌ها	
پیوست ۱: تصاویر کاربرگ‌ها، مهرها و برخی از یادداشت‌های استاد سیدمحمدحسین خیره فرشچی	۵۳۹

۵۶۵	پیوست ۲: تصاویر برخی از یادداشت‌ها و نمونه خطوط مالکان، علما و دانشمندان و مهر کتابخانه‌ها
۶۰۹	پیوست ۳: گزیده تصاویر نسخه‌های خطی نفیس
۶۴۵	پیوست ۴: تصاویر نامه‌ها و تقدیرنامه‌های سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
۶۵۱	پیوست ۵: عکس‌هایی از استاد سیدمحمدحسین خبره‌فرشچی

مقدمه

سهمی که نسخه‌های خطی در تحول دانش بشر و ارتقای سطح فرهنگی و روابط اجتماعی دارد، روز بروز بیشتر می‌شود. نسخه‌های خطی فارسی و عربی، در حقیقت کارنامه دانشمندان بزرگ و نوابغ فکری عالم اسلام و هویت‌نامه مسلمانان جهان به ویژه ایرانیان است. نسل حاضر باید این میراث پر ارج را پاس بدارد و برای شناخت فرهنگ و ادب و سوابق علمی خود به احیا و بازسازی آن اهتمام ورزد.^۱ فراهم‌آوری نسخه‌های خطی با ارزش به عنوان منابع اصلی و معتبر فرهنگ و تمدن ایران اسلامی و تاریخ علم در ایران و اسلام از فعالیت‌های اساسی و ضروری است.

نسخه‌های خطی که توسط شخصیت‌های علمی و فرهنگی جمع‌آوری می‌شود در واقع گلچین کتاب‌ها در طول سال‌هاست که جمع‌آوری این نسخه‌ها برای سازمان‌های فرهنگی و کتابخانه‌های بزرگ و مسئول امری مشکل است. مجموعه نسخه‌های خطی کتابخانه سیدمحمدحسین خبره‌فرشچی از جمله مجموعه‌های مهم و نفیسی است که زینت‌بخش گنجینه نسخه‌های خطی و نادر سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران گردیده است.

پیگیری‌های مکرر نگارنده و حمایت: علی اکبر اشعری^۲، دکتر حبیب‌الله عظیمی^۳، فتح‌الله کشاورز^۴

۱. «توجه به میراث مکتوب، ضرورتی غیر قابل اجتناب/ نالیف اکبر ایرانی». کتاب ماه کلیات، سال هشتم، شماره دوازدهم (پیاپی ۹۶)، آذر ۱۳۸۴.

۲. مشاور فرهنگی رئیس جمهور و رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۴-۱۳۹۰).

۳. معاون کتابخانه ملی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۵-۱۳۹۱) و مشاور رئیس سازمان (۱۳۹۱- ادامه دارد).

۴. مدیرکل کتاب‌های خطی و نادر سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (۱۳۸۵-۱۳۹۱) و مشاور معاون کتابخانه ملی ایران (۱۳۹۱- ادامه دارد).

و سفارش و ضمانت استاد محترم جناب آقای خلیل مستوفی فرد^۱ باعث شد تا سیدمحمدحسین خیره فرشچی حدود ده هزار جلد کتاب و سایر منابع اطلاعاتی از جمله ۲۲۶۷ جلد (حدود ۳۵۰۰ عنوان) نسخه خطی را، با قیمت بسیار مناسب، مشروط به تهیه و انتشار فهرست نسخه‌های خطی تحت عنوان «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه سیدمحمدحسین خیره فرشچی»، (کتاب حاضر) به سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران واگذار کند.^۲

انگیزه استاد از این شرط، راهنمایی و ارائه خدمات به پژوهشگران و به ویژه نسخه‌پژوهانی بود که به کتابخانه ایشان مراجعه می‌کردند و همچنین جلب توجه اهالی فرهنگ و علم به اهمیت نسخه‌های خطی است.

علی‌اکبر اشعری ریاست محترم وقت سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به اتفاق تعدادی از معاونان و مدیران سازمان که فتح‌الله کشاورز نیز حضور داشتند، در نهم فروردین ۱۳۸۹ به منظور قدردانی از همت بی نظیر جناب آقای سیدمحمدحسین خیره فرشچی در منزل نامبرده حضور یافته و از کتابخانه شخصی ایشان که بالغ بر ۱۰۰/۰۰۰ جلد کتاب و سایر منابع اطلاعاتی بود، بازدید کردند. در همین ملاقات و بازدید، استاد فرشچی بر شرط خود تاکید کردند و مدیران محترم سازمان این ماموریت را به بنده واگذار کردند.

نگارنده هم‌زمان با انتقال مجموعه به کتابخانه، کار تدوین فهرست مختصر را با همکاری فریبا اسماعیلی شروع نمودم، البته فهرست مفصل به ترتیب شماره ثبت مخزن توسط فهرست‌نگاران محترم و متخصص اداره کل کتاب‌های خطی و نادر تدوین، تنظیم و منتشر خواهد شد، اما تغییر مدیریت در اداره کل کتاب‌های خطی و نادر باعث شد تا این فهرست ناتمام رها شود.

پیگیری مکرر سیدمحمدحسین خیره فرشچی به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم باعث شد تا نسبت به تکمیل فهرست، پس از انتقال از اداره کل کتاب‌های خطی و نادر به اداره کل پردازش و سازماندهی، مبادرت نمایم. تغییر مدیریت ارشد سازمان در اواخر سال ۱۳۹۲ و سایر تغییرات صورت گرفته به تبع آن، که تاکید زیادی بر مسائل اخلاقی و امانداری دارند، زمینه‌ای فراهم کرد تا با

۱. مدیر کتابخانه و انتشارات مستوفی و کارشناس خیره نسخه‌های خطی.

۲. این کتاب‌ها طی پنج مرحله به کتابخانه ملی ایران منتقل گردید. ۱. روز سه‌شنبه مورخه ۱۳۸۸/۱۱/۰۶ تعداد ۲۳۳۴ جلد نسخه خطی، ۲. روز یکشنبه مورخه ۱۳۸۸/۱۱/۱۸ تعداد ۴۹ کارتن شامل ۱۳۲۸ جلد کتاب چاپی عربی و فارسی و نشریات ادواری و ... ۳. روز سه‌شنبه مورخه ۱۳۸۸/۱۲/۱۱ تعداد ۲۶۵۰ جلد کتاب چاپی، ۴. روز یکشنبه مورخه ۱۳۸۸/۱۲/۲۳ تعداد ۲۹۵ جلد کتاب چاپ سنگی و تعدادی نسخه خطی در ۹ کارتن، ۱۷ حلقه میکروفیلم، یک کارتن بوستر و ۳۹۵ قطعه عکس، ۳۴۴۱ جلد کتاب چاپی فارسی و عربی و نشریات ادواری و ... در ۷۳ کارتن و ۵. تعداد ۱۶ نسخه خطی در مورخه ۱۳۹۰/۱۱/۰۳ شامل: ۱۰ جلد به صورت واگذاری (پرونده شماره ۲۴۹ سال ۱۳۹۰) و ۶ جلد به صورت اهدایی (پرونده شماره ۱۶۸ اهدایی سال ۱۳۹۰) (پیوست ۴، تصاویر ۱ و ۲).

جدیت تمام و روحیه‌ای مضاعف، فهرست مذکور را برای چاپ مهیا نمایم.

برخود وظیفه می‌دانم از:

۱. دکتر سیدرضا صالحی امیری^۱، دکتر غلامرضا امیرخانی^۲ و دکتر سید محمود سادات بیدگلی^۳ که چاپ فهرست را با سرانجام خوبی پایان بخشیدند؛
۲. خلیل مستوفی فرد، به خاطر اعتماد به بنده و به تبع آن اتفاق بزرگ در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در حوزه نسخه‌های خطی (انتقال ۲۲۶۷ جلد = ۳۴۷۰ عنوان نسخه خطی که در تاریخ سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران بی‌نظیر بود) و توفیق تدوین این فهرست، که تجربه ارزشمند فهرست‌نگاری را کسب کردم؛
۳. سید محمدحسین حکیم که در ویراستاری بخشی از فهرست و شیوه تنظیم آن کوشش نمودند؛
۴. استادان ارجمند دکتر حبیب‌الله عظیمی، فتح‌الله کشاورز، مهندس سیدشمس‌الدین قرشی، صدیقه سلطانی‌فر و مریم تفضلی‌شادپور که سوالات تخصصی نگارنده را پاسخگو بودند؛
۵. سیدعلی کسائی، معصومه‌السادات میرپوریان و نرگس احمدی‌مقدم که به هر نحوی در تکمیل و تنظیم این فهرست راهنمایی و مساعدت نمودند و هم چنین رسول مقدم، اکبر حضرتی بلوک‌آبادی، حسین حسن‌پور، حمیدرضا آقامحمدی و نادر احمدی که در تفکیک، بسته‌بندی و انتقال مجموعه همراه بودند؛
۶. غریریا اسماعیلی، به خاطر کمک به تدوین فهرست؛
۷. سرکار خانم زهره شمالی همسر محترمه استاد که علاوه بر مسئولیت خطیر حفظ و نگهداری کتابخانه، در طول اقامت اینجانب و همکاران ارجمندم در کتابخانه سیدمحمدحسین خبره‌فرشچی برای تفکیک و انتقال مجموعه به کتابخانه ملی ایران، نهایت همکاری، احترام و رسم میهمان‌نوازی را به‌جا آوردند؛

۱. رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

۲. معاون کتابخانه ملی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

۳. مدیر کل کتاب‌های خطی و نادر سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

۴. از تاریخ ۱۳۸۹/۱/۲۳ الی تاریخ ۱۳۹۲/۲/۹

۸. و بالاخره از پیگیری ارزشمند استاد بزرگوار و همکاری سیدعلی اصغر، سیدعبدالله، سیدکاظم، سیدمحمد رضا و سیدعلیرضا برادران آقای فرشچی و خواهران ایشان: فخرالسادات، فروغ‌السادات، صدیقه‌السادات و ربایه‌السادات خبره فرشچی؛

خاشعانه و خاضعانه تشکر و قدردانی نموده و از خداوند متعال سلامتی و بهروزی تمامی این بزرگواران را مسئلت می‌نمایم و یاد والدین، خواهر: شادروان فاطمه‌السادات^۱ و برادر شهید استاد: شادروان سیدمهدی خبره فرشچی را گرامی می‌دارم.

این اثر را که حاصل ۶ سال (۱۳۸۸-۱۳۹۳) تلاش و تحقیق است با همه کاستی‌ها در طبق اخلاص گذاشته وبه مادرم: شادروان ام‌کلثوم خوشبختی وایقان، پدرم: محرم صادق زاده و اولین استادانم در حوزه نسخه‌های خطی: استاد عبدالحسین حائری، استاد عبدالله انوار، استاد خلیل مستوفی فرد، دکتر حبیب الله عظیمی و سرکار خاتم زینت بابک فرد تقدیم می‌نمایم.

علی صادق زاده وایقان

سه شنبه ۶/ خرداد ۱۳۹۳ ش. = ۲۷/ رجب ۱۴۳۵ ق.

مصادف با مبعث حضرت رسول اکرم (ص)